

krogih, kjer se spreminjajo v neke vrste aristokracijo. Pisatelji iz manjših in obrobnih krajev so se pritoževali, da jim osrednje organizacije posvečajo premalo pozornosti. Zelo mnogo očitkov je padlo na račun klikarstva in delitve pisateljev na različne »range« (Solohov, Sobolev, Ovečkin, litavski pisatelj V. Lacis). Zvezi so očitali tudi premajhno iniciativnost in preveč formalno, papirnato poslovanje. V svoji zaključni besedi je A. Surkov priznal, da je kritika do neke mere upravičena, hkrati pa je ugotovil razveseljivo dejstvo, da ni nihče podvomil v smotrnost obstoja organizacije pisateljev. Narobe, kritiko je narekovala želja, da bi ta organizacija bila čim boljša in njeno delovanje čim širše. A zato, da bo Zveza res »aktivno orodje demokratične organizacije literarnega življenja«, je treba enakomerno razdeliti dolžnosti in odgovornosti, je rekel Surkov, ko je pozval pisatelje, naj čim aktivneje sodelujejo pri delu Zveze.

O čutu odgovornosti je govoril tudi L. Leonov, ki je rekel, da je moralna dolžnost pisateljev delati »za izgradnjo komunizma, za moralnopolitično vzgojo sovjetskih ljudi« in »boriti se z ostanki včerajšnjega dne v zavesti ljudi«.

Kongres je, kakor vidimo, postavil na dnevni red mnogo zanimivih in pomembnih vprašanj. Koliko pa bo vplival na nadaljnji razvoj sovjetske književnosti, bo pokazala bodočnost.

Vera Brnčič

SREČANJE V MOSKVI

Dobrica Čosić

Velik humanist je nekoč nekje rekel: »Zelo težko je pisati o človeku, ki ga ljubite.« Težko je tudi meni, ko z opravičevanjem začenjam ta zapisek o srečanju s pisateljem, ki ga ljubim. Občudovanje ni zmerom tudi ljubezen; samo da je prvo lažje upravičiti in natančneje podpreti kot drugo. Če pa je celo oboje združeno, potem si delamo krivico, siromašimo in se žalimo, kakor hitro govorimo in oblikujemo. Toda ljudje smo in smo v ljubezni najbolj ponosni. Zato tudi smo ljudje. V tem primeru mi je edina želja, da z ničimer ne užalim umetnika in človeka Leonida Leonova.

Potoval sem na II. kongres sovjetskih pisateljev in ob drugih komunističnih in slovstvenih skrbih me je navdajala neznanska radovednost, da bi videl pisatelja del Malopridnež, Jazbeci, Skutarevski, Sot, Kobilice, Vdor, Zavzetje Velikošumenskega, — njegovih drugih del nisem bral — potoval sem z bojaznijo: ali bo Leonov hotel govoriti z menoj? Človečnost v literaturi namreč žal ni vedno tudi človečnost v vsakdanjosti. Ne opravičujem pisateljev, ko pravim: niso vedno oni tega krivi.

Pisatelj Firsov, ki je v kvadratasti suknji blodil za svojimi junaki po sneženi Moskvi, je nekoč govoril najbolj nesrečnemu in najbolj pesniškemu lažnivcu na svetu Manjukinu, človeku, ki je lagal, ker sicer ni mogel živeti in piti, ta državljani Firsov torej je govoril v Malopridnežu:

»Kot ste se že lahko domislili, opisujem ljudi, njihove običaje in način življenja, in vse drugo, kar se da popisati ... Mojih reči zdaj ni mogoče tiskati. Pred tremi dnevi mi je rekel nekdo: 'Ko bi tiskali vas, bi bila užaljena vsa zemeljska krogla. Opisujte,' pravi, 'močnejše ljudi in ne brskajte po malen-

kostih! Pišite kaj koristnega, kar ima splošen pomen! Da, toda kaj hočemo, če mene zanimajo skrite korenine, ki jih pušča človek? Če ima zame vsak človek kak tvor... mene pa tvori posebno zanimajo?»

»In kakšnega človeka iščete zdaj?» mračno vpraša Manjugin.

Firsov pomenljivo pomolči.

»Zanima me goli človek, spoštovaní... Človeka ni v čisti obliki, temveč v nekem, kako bi rekel... v ornamentu! V nečem kakor v tenčici, ali bolje rečeno, kakor v pozlatilu. Ornamenat je lahko izražen v čemer si bodi: v progah na samoveznici, v navadi, kako držiš cigareto, v družinskih izročilih, v kulturi, v dobrih delih, v vsem, kar po človekovi zaslugi obstaja na svetu. Človek brez ornamenta, to je pa goli človek. Saj pomen naše revolucije je ravno v tem, da je strgala s človeka oguljeni ornamenat. Morda je človek tudi sam sovražil svoj smrdljivi ornamenat... Zdaj gre spet vse po vsakdanjem redu... Organizem se prevlačuje z novo kožo, ker se brez kože ne da živeti, strašno je in hladno. Gol človek izginja iz prometa, da pridete do njega, se je treba spustiti prav na dno... Hotel bi nekako iztrgati košček pravega življenja...«

Preveč spoštujem Leonida Leonova, da bi me zanimali tvori, hotel pa sem košček vendarle pravega Leonova in sem bil zmedeno vznemirjen, ko sva se srečala v salonu predsedništva kongresa in se pogovarjala pod žarometi, ob brenčanju kamer in drobnem šklepetanju fotografskih aparatov. Zdi se mi, da so nekatere drobnosti iz ornamenta njegove osebnosti takega videza: krepak, nekoliko rejen, neprisiljeno eleganten, glava je velika in lepa s sivečimi in neposlušnimi lasmi, najgloblje oči so mu temnosive, strastne za radovednost in dolgo gledanje v mrak. Vede se lahkotno, očarljivo in svobodno, ploska me po kolenih in se veseli, da sem prebral toliko njegovih knjig in da so v moji domovini natisnili toliko njegovega, ne da bi bil vedel. Mene ne zapusti nespretna vznemirjenost pred človekom, ki je leta sedemindvajset ustvaril Mička Vekšina in Manjko Vejavico, pa mu zastavljam prostodušna vprašanja, bolj nespretno kot sodelavec kulturnega razdelka pri mladinskem listu, ki se bo vpisal na oddelek za časnikarstvo, ko konča osmi razred. Medtem ko se pomenkujem z njim, se povsem zavedam svoje otročjosti, toda ne morem drugače, čeprav sem se dva dni bridko kesal.

»...Najdražja knjiga je zmerom zadnja. Zmerom. Tudi ko bi me kdo obsodil, ne bi mogel prebrati 'Jazbecev' in 'Malopridneža'. Kadar mislim o njima, celó ko mi kdo omeni te dve knjigi, se čutim kakor človek, ki je v novi obleki sédel na tiste lepljive sladkorčke. Eh, koliko je tam slabega in neumnega... In koliko slabega teksta sem nekoč napisal. Zdaj vem samo za 'nekoč'... Zelo ljubim ruski gozd. Moja velika želja je roman *Ruski gozd*. Veste, napadali so me in napadajo me vsi, ki so v rodbinskih zvezah z Gracijanskim. Še vedno imamo take pri nas. Popravit bom roman; predeloval ga bom še.

...Prvo knjigo je najlaže napisati. Prva knjiga je kakor kameno olje, ki brizgne, ko izvrtajo luknjo v zemljo. Zmerom je avtobiografska. Pripoveduje o osebnih doživljajih in izkušnjah, pripoveduje o rojstnem kraju, o lastni družini, o prijateljih in znancih, pripoveduje o tem, kar smo doživeli, videli, srečali. V njej je največ tistega pravega, neposrednega življenja, toda nepredelanega, umazanega kakor kameno olje. In naj je še tako naša, je vendar najmanj naša... Težava, prav muka se začenja pozneje. In kolikor dalj, vse

teže je. Prihaja pravo ustvarjanje: ko ne pripovedujemo, temveč ustvarjamo življenje...«

Hotel sem reči Leonovu, ker sem se povsem strinjal z njim po izkušnji in ognju svoje muke s K o r e n i n a m i, hotel sem mu reči, čeprav menda niti po izkušnji nimam pravice do tega, da je tudi zadnjo knjigo najlažje napisati. Tedaj se pisatelj ponovno vrača k sebi, k svoji osebnosti, k njeni življenjski spirali, pobirajoč z njenih robov in površin takó rjo kot pozlatilo. Menda pisatelj umira sam, s svojim življenjem, ko se trga od onih, ki jih je ustvaril in ki ne pripadajo več njemu. Pripadajo drugim, če niso mrtvorojeni. Zamolčal sem to domislico, ker mi je zmanjkalo poguma za to domišljavost pred Leonovom, ki je ravnodušen, izkušen vpričo fotonegativov, pripovedoval, kakor da gre za svojimi daleč zagledanimi očmi, pripovedoval in vzdihnil:

«... Zrelost dosežete neke noči... Neke noči, ko se vse izgubi. Nekje, kjer sta samo mrak in veter, brez hiše, prijatelja, ljubezni, krepke roke, da se oprimeš. Ko ostaneš sam in obupan. Ko se ves stisneš v vprašanje: Kam? Kje? Nazaj ne moreš in naprej se ne vidi. Veste, nekako podobno mlademu konju, ko pride iz tople staje na strašni mraz. Konj zahlikne v ledeni pustinji, se preplaši, zmede in potem nima kam... Mora vleči...«

Leonovu je petinpetdeset let, enako dolgo živi v Moskvi, toda dobro pozna in še bolj ljubi domačijo svojih staršev, deda, babice. Obiskuje, pomni in zmerom misli na gozdove, njive in močvirja te domačije. Pomislil sem, ko sem poslušal njegovo otožnost, ki je stališče, položaj in opora, pomislil sem: pisatelj mora imeti svojo reko, svoj gozd, svojo ulico; mora imeti tudi domačijo. Ni slovstva brez domačije, hočem reči »neregionalnega« slovstva. Odkriti in izraziti bistvo »regionalnega«, to je vedno izrekanje tiste »splošne« resnice, resnice vsakogar. To ni nauk. To je kategorija, ki se razume sama po sebi v vsakem pisatelju. Zakaj vse tisto, kar je ustvaril v knjigah, je skozi pisatelja po nevidnih žilah utripalnicah nahranil neki njegov košček sveta; po teh utripalnicah zaživi tudi tisto minulo in umrlo, ker ga ustvari človek, ki je edini zmožen, da s svojo umetnostjo vzpostavlja povezanost in trajanje.

Razprava se je že začela, Leonov je med manj discipliniranimi odposlanci, vendar pa sva vstala in se poslovila povsem toplo in preprosto, zakaj tudi on je bil nekoč, verjetno vsaj enkrat, v mojem trenutnem položaju, jaz pa ga poznam dobro in od zdavnaj, in kadar koli mi je bilo težko, kadar koli sem obupan molčal, nezmožen povedati, kar sem želel, ali kadar nisem imel kaj zaupati papirju, tako brez vsebine ali prepoln vsebine obupavanja, sem jemal njegove knjige in se zdravil, reševal in tolažil s čarovništvom njegovih besed. Jezil sem se sam nase, ker se mu nisem znal zahvaliti, da me je kot pravi in stari bogataš pogostil s temi dvajsetimi minutami.

Veliko je bilo moje veselje, ko naju je povabil na večerjo in naju z avtomobilom odpeljal na svoj dom v ulico Maksima Gorkega. Leonov torej ne stanuje v naselju z vilami, v katerem živijo samo pisatelji. V isti hiši in v istem nadstropju stanuje tudi Fadejev. Naselje pisateljev in te žive, sodobne »dačnike«, katerih predhodnike je nekoč neusmiljeno razkrinkaval Gorki, je ostro kritiziralo tudi več odposlancev na kongresu. Stanovanje Leonova ima, kakor se zdi, vse tisto, kar želi njegov gospodar, da bi imelo. To ni ne malo ne veliko zanj, ki je brez napora prisrčen in topel, v svoji hiši še bolj nemiren in zmerom pameten in otožno zamišljen, tudi ko se nasmeje prepričljivo in kadar je treba. To je zame velikí umetnik, v marsičem tudi časten

vnuč Dostojevskega, eno izmed najbolj nadarjenih peres sodobne Rusije, drugačno od največjega epika tega stoletja, Šolohova. Zdi se mi, da je znal bolj pesniško kot vsi povedati tragiko nezadovoljstva uporniške krvi revolucije, smisel in nesmisel njej odtujenih otrok, tistih, ki po naskoku na stepskih konjih s sabljami niso mogli spodobno hoditi po državi, poslušati, ukazovati, in so glede na to, koliko so »zgoraj« ali »spodaj«, po trajnostni sili zmagovalcev na oblasti postali novodobni nasilniki ali stari, večni malomeščani. V svoji domovini je zame skupaj s Šolohovom, po knjigah pa bolj kot on, bolj pesniško kot vsi, najpogosteje z bogatim navdihom in izrazom izrekal in izreka »dnevne teme«, čeprav se mu ni vedno posrečilo izmakniti se in je plačeval davek z nadarjenostjo in trajanjem tragični popačenosti velike humanistične ideologije pod njegovim nebom. Leonov globoko in premišljeno razume dušo svojega naroda, živi z dramo njegovega vzpona, pripada mu v celoti, pa mi je zato in zavoljo marsičesa drugega, česar ne znam in ne morem povedati, izredno dragocen nenapor človečnosti v vsem.

Gibčeneje od preiskovalnega organa sem stopil v delovno sobo Leonida Leonova. Niso me zmedli tisoči vezanih in lepo zloženih knjig, tudi ne navadna in prazna pisalna miza s šopom svinčnikov. Presenetila in brez skrivnosti pritegnila pa me je kovaška mizica s primeži in drugim orodjem zraven pisalne mize, in domislil sem se mojstra Pčhova iz Blaguše, h kateremu je pogosto odhajal pisatelj Firsov v kvadratasti suknji, ko je iskal »pravega, golega človeka« v Moskvi, kjer so na periferiji v podzemlju strele rdečearmejcev zamenjali streli hudodelcev in miličnikov sovjetske oblasti, domislil sem se torej Malopridneža in to povedal. Odobravajoče in veselo se je nasmejal in rekel, da ljubi mehaniško in kovaško delo. Sam je domiselno napravil lestenec, v svoji hiši opravlja vsa tehnična popravila, pač v zadovoljstvo svoje vljudno stroge in močnejše žene. Da bi mi potrdil nadarjenost svojih rok, je Leonov vzel iz omare dva lesena kipca, groteskna, fantastična in nedvomno nadarjena, in je pripomnil, da sta zaročno darilo ženi, ker tedaj ni imel denarja za prstan. Pozneje sem videl, da riše brez velikih namenov, toda z lepimi uspehi, tako da je z rahločutnim okusom in domišljijo ilustriral svoj prvi roman, napisan neposredno po motivih in snovi rokopisa Velikega grešnika Dostojevskega.

Leonov duhovito in odličnjaško redno vodi svoje pisateljsko gospodarstvo: ljubeče in strogo hrani svoje stare rokopise, nekatere celo z naročilom: »Tega ne tiskajte nikoli in nič.« Pogledal sem ga z žalostjo: gosti, nemirni lasje so vsi in za zmerom zavzeti s sivino. Razumel je moj pogled in rekel, da je bil rojen v poslednjem letu devetnajstega stoletja, in je v samozadovoljstvu z nasmehom, ne brez žalosti, da si je znal izbrati družbo, imenoval nekaj največjih, ne samo Rusov, ki so bili rojeni skupaj z njim v istem stoletju. Sredi večerje nama je pokazal zanimivo zbirko stihov, risb, karikatur, epigramov, šal, anekdot in vseh mogočih besedil o ruski »banji«, stari kopalnici, opisani v njegovem romanu Skutarevski. V zbirki — albumu so besedila in risbe od cerkvenih pisateljev pa do velikih fizikov, biologov, zdravnikov, pisateljev, akademikov, igralcev, Paula Eluarda, Kačalova, Picassa, Matissa, menda sto samih slavnih ljudi, med katere sem na gospodarjevo željo s siromaško slavico prišel tudi jaz, ko sem napisal dva brezpomembna stavka.

Toda še vedno smo v njegovi delovni sobi in vso mojo pozornost zavzema sicer povprečen portret starca.

»Dobro pogledjte oči. Kajne, da sva si podobna?«

V dvomih sem, toda opažam podobnost globokih, temnosivih oči Leonova in starca na portretu.

»...Da, da, podobna sva si. Popolnoma. To je moj praded... Zdavnaj me je vprašal neki ameriški časnikar: 'V čem je pomen ruske revolucije?' Odgovoril sem mu s preprosto zgodbo: 'Ali vidite tega starca s pametnim obrazom in lepimi očmi?... To je moj praded. Bil je muzik. Nekega dne je blodil po gozdu, veste, tudi jaz zelo, zelo ljubim gozd, tudi jaz blodim po njem in veliko mi je do tega, da se ruski gozd ohrani...«

Pomislil sem: tako je razumeti tudi njegov zadnji roman *Ruski gozd*.

»...Ko je moj ded blodil po velikem, prelepem gozdu, je našel medvedjega mladiča in ga nesel domov. Tedaj ga je srečal plemič, sosed njegovega gospodarja, in terjal medvedka od njega. Ded mu ga je dal in odšel domov. Toda plemič se je naslednji dan pohvalil svojemu sosеду, da je dobil od njegovega muzika medvedka za darilo. Ta se je strašno razjezil in ukazal, naj dedu položijo križ na hrbet in mu uklenejo vrat v klado, mu razpnejo roke v velik okvir, in ga pustil tako hoditi. Tako razpet in vklenjen, noseč klado in okvir, je hodil dneve in dneve, dokler ni s solzami preprosil kovača, da ga je osvobodil. Jaz pa sem njegov vnuk. Vidite, v tem je pomen ruske revolucije, sem odgovoril ameriškemu časnikarju. 'Ko njiva preneha roditi, jo je treba globoko izorati.'«

(Leonov zlahka, pogosto in vedno lepo, vrine kako anekdoto, pregovor ali izrek. Ko uporablja to blago, to nikdar ne deluje folklorno, narejeno in arhaično.)

Ko sem poslušal zgodbo o dedu, sem hkrati mislil na to besedilo iz *Malopridneža*:

»Moja glava je danes okrogla in siva, primerna za kegljanje. Glej, tudi gubati se je že začela, pa še ne zna misliti razumno (to se pravi, kakor ti). Pa vendar me čisto malo poslušaj. Zagotavljam ti, angel moj, v tej noči brez spanja ne sanjam o ponovnem prevratu v naši domovini, temveč za spodobno življenje beračim, da iz ničevosti pridem do tvojih stopinj, zlati moj Nikolaša. Vse to je nekaka zmešnjava, samo drug drugega udarjajo po obrazu. Spet boš rekel, da vlak pelje skozi temen predor in da še ni prišel v modro svetlobo onstran hriba. Kaj ni predor malo predolg, Nikolaša? Ali ni brez izhoda? Povožilo te bo, pazi se. Ne želim ti, da te prevzame obup... (čeprav samo tepec ne zna obupavati!) In kam naj se tudi vrneš? Kar je kri razrušila, niti kri ne more več spojiti. In čemu tudi? (Pomisli, v kaj bi se sprevrglo: vrneš se h kmetom, vpiješ in hočeš vse prekričati: 'Iz mojega gozda so postavili kolibe! Podiraj!' Uničeni kmetje pa začnejo bloditi po pogorišču in ruševinah, javkati in se pritoževati, toda tega so vajeni: 'Glejte,' bo rekel kak kmet, stisnjen od lakote v dve gube, 'tu je bil moj vodnjak!' Maščevanje, Nikolaša, lahko zadovoljuje samo tepce.) In pretrgane so popkovine, ki so nas vezale s tistim, kar je bilo: preveč so užaljena in preobrnjena stara božanstva: še tako jih obnavljaj, zmerom bodo samo razbiti bogovi. Mrliča ne pomladiš! — Ne, ko si se že lotil, vrtaj predor do kraja. Vrtaj kamen s svojim temenom, angel moj, trudi se!«

In vznemirjen sem se pozorno zagledal v fotografijo: nasmejani mladenič Leonov, ki je objel Maksima Gorkega. Sedita na kamnitni ograji, sonce je, v srajciah sta. Leonov je to videl in pravi: -

»Sorento... Ko sem bil na obisku pri Gorkem. Zelo rad je imel mojega Malopridneža. Eh, kakšen človek je bil to... Nihče ni znal tako odkritosrčno dati človeku poguma kot on. Ali se veseliti nadarjenosti in uspeha drugega. Tedaj sem mu povedal snov romana Pot k oceanu. Aleksej Maksimovič je zajokal od veselja in me objel. »Kakšno bogastvo imate, kakšen dar!« je rekel.»

Pozneje sem od drugih zvedel, da je Gorki med vsemi mladimi ruskimi pripovedniki najbolj cenil in ljubil Leonova.

Šli smo v jedilnico, kjer so bile na moje začudenje zelo slabe slike v slogu žanrskega slikarstva, pozneje sem nekoliko razumel gostiteljev slikarski okus, sedli smo torej k »tipični« ruski večerji, obilni, raznovrstni, prirejeni tako, da smo jo zauživali nenavadno počasi. Ščedrin? Lenobnost? Bogastvo? Prostor? Severnjaško uničevanje časa? Da, pa ne samo to. Vsaj v mojih izkušnjah, izkušnjah gosta v hotelu »Inturista«, je tu v Moskvi fantastično gojeno in razvito gastronomsko uživanje. Ob Leonovu me seveda niso prav nič zanimali kaviarji, gobe, solate, ribe, pirogi, gnjati, vse samo kot začetna jed. Marsikaj sem hotel vprašati, izvedeti, se prepričati, jasneje videti ljubljenega pisatelja in človeka. On pa me lahkotno gosti, stalno in nevsiljivo ustreza moji pretirani radovednosti, vedno več, kot bi zaslužila, medtem ko se njegova žena z blagim posmeškom in zviška nasmiha, ker je vse to že kdo ve kolikokrat poslušala in s potrpežljivo vljudnostjo premolčala.

»...Strašno ljubim tiho življenje in mir okoli svoje osebnosti. Pa ga nisem imel nikoli. Zmerom vetrovi, nemir, hrušč in trušč. Medtem ko jaz rad pišem, sadim zelje na vrtu, se sprehajam po gozdu. Davi sem pobegnil s kongresa in odšel na rob Moskve, da začutim konjski gnoj. Tako je naše življenje: zborovanja, zborovanja... Zato se tudi ljudje hitro starajo... Potrebno je to, potrebno ono...« Strinjam se. Toda predvsem in bolj ko vse drugo je potrebna — nadarjenost! Vse drugo je lahko. Velike naloge literature rešujejo velike nadarjenosti in ne navodila, ne glede na to, da so lahko tudi pametna.

»...Kako pišem? Najprej zbolim. In to traja dolgo. Razvijam v sebi snov, zgodbo, osebe. Za vsako osebnost izdelam posebno govorico. Tudi vsakdanje stavke govori vsak človek drugače. Od grafične črte govorice začnjam s psihološko obdelavo osebnosti. Nisem pristaš prilagajanja znanstvene psihologije v literaturi. Edino pristna in prava psihologija za umetnost je v ustvarjaleu samem, v njegovem ustvarjalnem jedru... Vsaka dramska zgradba ima zame tudi svojo grafično črto. Vse svoje romane vam lahko predstavim grafično. Glejte, na primer Ruski gozd...«

Leonov je skočil s stola, pustil jesetrino in mi začel risati dramatične tokove romana, ki gredo valovito in v ostrih kotih nad osnovno in pod osnovno vodoravnico, dramsko osjo romana, ter je povedal, da ga zanimajo predvsem tista mesta, na katerih se te številne in različne črte sečejo.

»...Pisati pa začnem, ko ustvarim v sebi vse odnose in gibanja, ko doživim jasno videnje, čiste obrise. Tedaj se začne dolgo delo za mizo. Kako? to veste tudi sami.

»...Nova oblika? Ne gre za novo obliko. Vprašanje je, kako napolniti obliko. Treba je dude napihniti, ves čas morajo biti napihnjene, šele tedaj dajejo glas.

...Zame so trije poglavitni tokovi v ruski literaturi. Seveda vse opredeljitve držijo samo s pridržkom in morajo biti shematične. Toda prepričan sem: prvi tok: Tolstoj—Čehov; drugi tok: Černiševski—Gorki; tretji tok: Dostojevski—Gogolj. Jaz najbolj ljubim tega tretjega. Ta nosi v ustvarjanju simbol; to je najvišje ustvarjanje. Dostojevski... ne poznam pisatelja, ki bi bil večji od njega. Vprašanje literature in vsega okoli literature se začenja zame z razumevanjem ali nerazumevanjem življenjskih koordinat. Življenje pa ima dve sto milijonov koordinat. Pisateljeva vrednost je v številu koordinat. Pri tem se začenjajo nespোরazumi in zablode. Kadar govorimo o umetnosti, jo praviloma poenostavljamo. Zelo, zelo... Prosim vas, kaj je nerazumljiva umetnost? Ne govorite o obliki. Število koordinat, o katerih sva govorila, ni absolutno pogojeno z obliko, s to novo obliko, ki je tako prevzela pisatelje v Evropi, in vidim, da tudi vas. Glede evropskega slovstva se mi zdi, da je prenasičeno in utrujeno. Spominja me na ljubimca, ki se je naveličal skrivanja pred možem.»

Povedal je eno izmed bolj duhovitih anekdot o možu in ljubimcu.

»... Pogosto me grajajo, da sem težak in nerazumljiv preprostemu bralcu iz ljudstva. Naj vam takoj povem: veliko mi je do njega. Lahko vam pokažem kolikor le hočete pisem iz zakotnih sibirskih vasi, v katerih mi kmetje pišejo, kako so razumeli moje knjige, in zatrjujem vam, da so jih razumeli natanko tako, kakor sem želel, da bi jih razumeli. Ne prenašam kategorije »bralec«. Nikakega bralca ni. Samo bralci so, in ti so različni. In ne ločijo se v ljudske množice in razumništvo. Delijo se v tiste, ki ljubijo in ki manj ljubijo umetnost; delijo se po tem, kakšnega pisatelja ljubijo in kaj želijo od umetnosti.»

Ponosno je dolgo pripovedoval o pismih svojih bralcev. Med njimi so tudi kmetje, ki so prebrali »Ruski gozd« in mu pisali, proseč ga, naj se zavzame pri sovjetski oblasti in prepreči sekanje gozda okoli njihovih vasi. Potem je nadaljeval o Dostojevskem:

»...Evropa ne razume Rusije. Nikoli je ni razumela. To je stara stvar. Evropa in Amerika tudi ne razumeta Dostojevskega. Dostojevski je gora v megli, tisti z zahoda pa vidijo samo to megle. On ni to. On ni krščanstvo, mistika, psihologizem, panslavizem... On je veliki simbol, mit življenja, fantastična polifonija ruske strasti, človekove strasti. To je kri. Kakor hitro jo razdelite v kemične sestavine, ni več življenje. Literatura Dostojevskega je življenje z največ koordinatami. Prosim vas, vnovič pazljivo preberite...»

In našteval mi je mesta iz romanov Dostojevskega. Dolgo, s poznanjem je pripovedoval o njem, absolutno vzvišeno in prezirljivo do mita o Dostojevskem v evropski in zahodni polobli duha. In končal je:

»...Prepričan sem: rusko slovstvo se bo vrnilo k Dostojevskemu, pravemu, edinemu, tistemu, ki ga lahko razumemo samo mi.»

To je rekel tiho, brez vznesenosti, rekel zamišljeno in skrušeno. In z blagim ponosom. Dolgo sem mislil in dolgo bom mislil o tem, ko bom listal v spominih po dvajsetih knjigah Dostojevskega, o katerih sem od tega večera prepričan, da jih nisem dobro razumel. Pa mi je do tega, da bi jih razumel, ker bi potem bolje razumel tudi besede Leonova.

Seveda smo se pomenkovali tudi o obvezni snovi za vse začetke večerij in večerje in konce večerij: o »abstraktni umetnosti«. Leonov je brez vsake dvoumnosti ne jemlje resno; obsoja jo kot neduhovito spreproščanje življenja. Njegovo uživanje slikarstva sega do Van Gogha. Prav nič ne omahuje med

krajino Corota in Van Gogha; absolutno je za prvega. Zato pa je zaljubljen v stare ruske ikone in kaže s tem svoj okus in navdušenje Matisa za ruske ikone. Ni mu bilo do tega, da bi se resneje abstraktno pogovarjal o »abstraktni umetnosti«, pač pa mi je dvakrat povedal svojo šalo o kipu v Tatovi galeriji. Kolikor se spominjam, gre v njegovem opisu menda za neki kip Henryja Moora: dve prekržani palici iz kovanega železa.

»... Veste, stojim in gledam. Dolgo. Dve goli, grdi palici, napisano pa je 'žena'. Tedaj sem rekel: 'Dobro. Če je to žena, potem bi samo še tega umetnika oženil s tako ženo.'«

Svojo šalo je zadovoljno podprl z dogodkom, ki je bil zanj resničen, slišal je o njem v Londonu, kako je neki Srb razkačeno razbil spomenik »Talcu«, pravzaprav osnutek spomenika, nagrajen na mednarodnem natečaju. Leonov se je dolgo in od srca smejal, zadovoljen s takim Srbom.

Razšli smo se, ko se je on naveličal pripovedovati in njegova žena poslušati.

RAZGLEDI

DANSKA KNJIŽEVNOST DVAJSETEGA STOLETJA

Gunnar Olaf Svane

III. TRIDESETA LETA

V tridesetih letih so se politična nasprotja še bolj zaostрила, tako zunaj v velikem svetu kakor tudi doma v mali Danski.

Ekonomski polom v ZDA leta 1929 je pretresel ves svet s krizo do tedaj neznanega formata. Sovjetska zveza je končavala svoje petletke in njena socialistična izgradnja je napredovala. V Nemčiji so se oboroževali in to ne samo vojaško, temveč tudi duhovno z blaznimi nacističnimi teorijami o Herrenvolku — medtem ko so zmagovalci iz Prve svetovne vojne Angleži, Francozi in Amerikanci samo gledali in držali roke križem. Španija je izkravela. Prav tako Etiopija, Avstrija in Albanija. V danski politiki so se nasprotja zaostrovala: centralne stranke so bile pasivne v korist skrajnim krilom. Socialdemokrati so bili na oblasti neprekinjeno vrsto let od leta 1929 do 1940. Leto dni pred Hitlerjevim prevzemom oblasti so prvi komunisti zasedli svoja mesta v danskem parlamentu. Konservativna stranka je gojila simpatije do fašizma, kar je bilo najbolj jasno razvidno iz obnašanja in uniform njene mladinske organizacije (KU-Konservativ ungdom). Ustanovitev reakcionarnega agrarnega gibanja »Združenja poljedelcev« (LS-Landbrugernes sammenslutning) in danske nacionalsocialistične delavske stranke (DNSAP-Dansk nacionalsocialistisk arbejderparti) je bilo tipično znamenje časa. Problemi so se kopičili in pritiskali — tudi na pisatelje.

Nis Petersen (1897—1943) je bil eden najbolj značilnih pisateljskih osebnosti tega časa, najbolj zrel izraz njegovega nemira, dvoma in nihilizma. Nis Petersen stoji sicer v isti vrsti s Tomom Kristensenom, vendar pa je velika razlika med tema dvema pisateljema. Pri Kristensenu vodi nemir poveljnega